

4. Там же. Арк.8.
5. Там же. Спр.580. Арк..31.
6. Шапкарин А.В. За дальнейшее повышение идейно-политического уровня работы ВУЗов Украины // Вестник высшей школы. 1948. № 12. С.6-9.
7. ЦДАВОВУУ. Ф.166. Оп.15. Спр.617. Арк.23.
8. Мазепа И.И. О расстановке и использовании научно-педагогических кадров в ВУЗах УССР // Вестник высшей школы. 1949. № 1. С.21-30.
9. Литвин П.Є. До питання про підготовку науково-педагогічних кадрів суспільствознавців в УРСР (1945-1960) // Укр. іст. журн. 1984. № 6. С.98-103.
10. Аленьев А.А. Против низкопоклонства перед западом в преподавании и научной работе в вузах // Вестник высшей школы. 1949. № 1. С.3-12.
11. Бухало С.М. Состояние и очередные задачи ВУЗов Украины // Вестник высшей школы. 1945. № 10. С.6-11.
12. ЦДАВОВУУ. Ф.166. Оп.15. Спр.617. Арк.48.
13. Там же. Ф.4621. Оп.1. Спр.215. Арк.37.
14. Там же. Ф.166. Оп.15. Спр.142. Арк. 84.
15. Иванов-Потемкин И.Н., Деревинский Д.Л. Кафедры марксизма-ленинизма в преподавании специальных дисциплин // Вестник высшей школы. 1951. № 10. С.10-12.
16. Там же.
17. Програма подальшого піднесення історичної науки // Вісник Академії Наук УРСР. 1947. № 7. С.3-8.
18. Новчук М.Т. Недостатки и меры улучшения научной деятельности и преподавания общественных наук // Вестник высшей школы. 1947. № 3. С.21-27.
19. Коваль М.В., Рубльов О.С. Інститут історії НАН України (1936-1956 рр.) // Укр. іст. журн. 1996. № 6. С.59-65.
20. Полянська-Василенко Н. Історія України. У 2-х т. К., 1992.
21. Панкратова А.М., Плотников Е.Ф. Преподавание истории СССР в ВУЗах // Вестник высшей школы. 1945. № 6. С.10-22.

Р. Ю. ВАСКОВСЬКИЙ

НАЦІОНАЛ-КОНСЕРВАТИВНІ СИЛИ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1920 РР.

*Васковський Ростислав Юрійович – доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського юридичного інституту МВС України, кандидат історичних наук*

«...Живу болізно зі своїми думками. Вони ... крутяться коло двох восей, двох трагедій: трагедії суспільної, української, вона була і трагедією моєю. Іноді не розбереш, де кінчиться одно і де починається друге... Гине всею силою молодости моєї улюблена, Вільна, Незалежна, Велика Україна... Гине вона, бо немає до неї істинної любови в того мерзотного сучасного українського покоління...» [8, с. XXVI]. (Тут і надалі, мовні, граматичні та стилістичні особливості джерел збережено. – Р. В.).

Слова, що наведені на початку статті, узяті зі щоденника В'ячеслава Липинського, видатного українського політичного і громадського діяча першої третини ХХ століття, активного учасника державотворчого процесу 1917-1920 рр., надалі – одного з ініціаторів гетьманського руху, відомого пропагатора ідеї українського монархізму. Але ця цитата знаменна не тільки тим, що була написана у травні 1919 року – в чи не найскладніший для України період революції.

В'ячеслав Липинський (народжений Вацлав [Владислав] Ліпінський) був сином багатого землевласника з Волинської губернії та походив з польської родини. Рід Липинських переселився на Україну з Мазовії у XVIII ст. Вирі-

шальна подія в житті молодого Липинського сталась у віці 17 років, на останньому році навчання в гімназії. Він запропонував польській нелегальній студентській організації, до якої належав у той час в Росії, об'єднатися з українською громадою. Коли ж його колеги відкинули цю пропозицію, юнак покинув польську організацію і став членом української студентської громади, оголосивши себе українцем [9, с. 149]. Уся подальша політична діяльність В. Липинського – поляка за походженням, українця за духом – дозволяє з певністю віднести його саме до українського консервативного табору.

Спробуємо визначитися з окресленням теми. Термін «консерватизм» походить від латинського *conservare* («зберігати») й означає настанову, котра вбачає особливу цінність у традиційному ладі та в освячених традицією установах і формах життя, а відтак бажає їх зберегти. У конкретнішому значенні консерватизм – політична течія, що постала на зламі XVIII-XIX вв. як реакція на французьку й англійську революції [9, с. 125]. Першим виявом новітньої української консервативної думки вважається «Історія Русів» – анонімний історико-політичний трактат, написаний на початку XIX ст., що мав ви-

разно антипольське та антиросійське спрямування й закликав до відновлення політичної самостійності України.

У другій половині XIX ст. консервативні сили не спромоглися створити цілісної політичної програми. Як слушно вказував І. Лисяк-Рудницький, чи не єдиним винятком на тлі інтелектуальної безплідності тогочасного консерватизму був талановитий письменник Пантелеймон Куліш. Однак і він не зміг запропонувати конструктивної альтернативи провідному на той час демократично-народницькому напрямку [9, с. 70-71].

Цікавою спробою відродити юридичні підвалини «Історії Русів» стала поява брошури харківського адвоката Миколи Міхновського «Самостійна Україна» (1900). Основним завданням моменту проголошувалось об'єднання нації навколо гасла: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі» [10, с. 82]. Але звернення М. Міхновського не набуло широкого резонансу на Східній Україні, ба, навіть – утворена тут 1900 року Революційна українська партія, що спочатку взяла даний документ за свою політичну програму, за два роки зреклась її, перейшовши на федералістські позиції.

Більш сприятливі умови для розвитку українських націонал-консервативних уподобань склались у Галичині. Тут головною національною інституцією виступала греко-католицька церква, тож консерватизм посідав кращі позиції, ніж на Наддніпрянщині. Разом з тим, консервативність галичан була не стільки свідомо обміркованою філософією, скільки способом мислення, проявом чого виступали відданість правовим парламентським методам політичної боротьби, твереза поміркованість і повага до легітимної влади [9, с. 72]. Тому цілком природно, що західноукраїнський аналог «Самостійної України» М. Міхновського – «Україна Irredenta» (Irredenta з латинської – «незалежна»), написана Юліаном Бачинським 1895 року, набула законного поширення. Її унікальною рисою було те, що вперше з економічних позицій обґрунтовано необхідність утворення незалежної української держави: «Україна для себе! – От єї клич. Вільна, велика, незалежна, політично самостійна – одна, нероздільна від Сяну по Кавказ! – От єї стяг» [10, с. 83]. Та реальна можливість для реалізації заповітної мрії українських патріотів виникла лише за двадцять років, після Лютневої революції 1917 року в Російській імперії.

Як тільки звістка про зречення Миколи II від престолу й утворення в Петрограді Тимчасового уряду досягла Підросійської України, відповідні зміни сталися і тут. 3 березня 1917 р. (до початку 1918 року всі дати подані за старим стилем. – Р. В.) з ініціативи Товариства українських поступовців, партії поміркованої

інтелігенції, в київському клубі «Родина» відбулися збори представників українських організацій, у яких взяли участь близько 100 осіб. Було вирішено створити Українську Центральну Раду (УЦР) – спеціальний координуючий орган для узгодження дій національного руху. Головою УЦР обрано найавторитетнішого українського громадського діяча, видатного вченого-історика Михайла Грушевського [14, с. 134-135].

З утворенням Центральної Ради, котра швидко перетворилася на керівний національний центр, свою роботу активізували всі українські політичні організації, насамперед партії. 25-26 березня відбувся з'їзд ТУП, учасники якого ухвалили рішення про заміну назви організації на «Союз українських автономістів-федералістів». 6-7 квітня проведено наради та відновлено діяльність Української радикально-демократичної партії (УРДП), що об'єднувала ліберально налаштовані кола української інтелігенції – головний кістяк ТУП [14, с. 139-140]. (Незабаром ТУП і УРДП злились, утворивши Українську партію соціалістів-федералістів (УПСФ). – Р. В.).

Тими ж днями відбулися з'їзди Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) та Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). Ці партії лівого крила невдовзі швидко здобули популярність в українському загалі й вели перед у суспільно-політичних процесах, які відбувались на теренах Наддніпрянщини в роки революції. Програми УСДРП і УПСР, багато в чому були тотожні одна до одної, наголошуючи насамперед на розв'язанні соціально-економічних питань. Українські есери найбільше користувались авторитетом у селянському середовищі, яке становило переважну більшість населення України. Натомість кістяк УСДРП склали представники української національно-демократичної течії (В. Винниченко, М. Порш, С. Петлюра та ін.), котрі репрезентували верхівку політичної влади Української Народної Республіки (УНР), по тому – активну опозицію Української Держави, очолювали народні маси, виступаючи виразниками їх інтересів.

Поступово сформувалася й українська правниця. Наприкінці березня в Харкові відновила свою діяльність Українська національна партія (УНП), що виникла 1902 року. Тоді Революційна українська партія, як зазначалося вище, зреклася постулату політичної незалежності України, а значить і програми, підготовленої М. Міхновським – «Самостійної України». Міхновський вийшов з партії та створив УНП, котра, однак, була нечисленною: адже, як вказував Я. Грицак, на той час «для соціалістів з Наддніпрянської України був характерний спосіб мислення, що за ним «відірвання від Росії – це ж утопія, якої ніколи не здійснити» [5, с. 96].

Подібну тенденцію, підсилену революційними подіями, спостерігаємо у 1917 році. За сло-

вами В. Винниченка, «український сепаратизм тоді помер разом з причиною, що породила його. Українство тепер орієнтувалося тільки на Всеросійську Революцію, на перемогу справедливості, на здобуті права всякого поневоленого». Відтепер «ні про який сепаратизм, самостійність навіть мови не могло бути, а коли чулись рідесенькі голоси, то це були голоси або далеких схоластиків, чистих теоретиків, запеклих «самостійників», або людей занадто вже хоробливо пройнятих національним чуттям» [3, т. 1, с. 12-13].

І нарешті, у червні 1917 року в Полтаві утворилась Українська демократично-хліборобська партія (УДХП), що складалася з місцевих поміщиків, заможних селян і громадських діячів. Її членами, зокрема, були В. Андрієвський, М. Боярський, Л. Климів, В. Липинський, брати В. і С. Шемети, В. Шкляр. Політичну програму УДХП розробив В. Липинський, головними пунктами якої були домагання державної незалежності України та збереження приватної власності на землю [9, с. 133].

Останнє питання набуло особливої ваги у зв'язку з оприлюдненням 7 листопада 1917 р. III Універсалу УЦР. Ним, окрім проголошення створення УНР – першої Української держави новітньої доби (щоправда, із збереженням федеративного зв'язку з Російською республікою), скасовувалася приватна власність на землю: «Віднині на території Української Народньої Республіки існуюче право власності на землі поміщицькі й інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значіння, а також на удальні, монастирські, кабінетські та церковні землі – касується» [3, т. 2, с. 76].

Це відразу викликало чималий резонанс у суспільстві, де земельне питання було ключовим. На численні тривожні запитання до Генерального секретаріату (уряду УНР), як слід тлумачити постанови Універсалу в аграрній сфері, з'явилося офіційне пояснення від 24 листопада за підписами голови секретаріату Володимира Винниченка і тимчасово виконуючого обов'язки генерального секретаря земельних справ Бориса Мартоса. У ньому, зокрема, зазначалося, що «скасування права власності на згадані в Універсалі землі та перехід тих земель до трудового народу без викупу», слід розуміти так, що до скликання Всеукраїнських Установчих зборів «ці землі передаються в завідування вибраних народом земельних комітетів, які і будуть порядкувати ними, як то зазначено в Універсалі» [4, с. 31-32].

Подібне явище, котре отримало назву «соціалізації землі», скінчилося, за словами одного з діячів гетьманського уряду М. Могилянського, «грабунками маєтків, насильствами, знущаннями, подеколи вбивством поміщиків». Він згадував, що «українські селяни, власники землі, особливо заможні, а таких на Україні було дуже

багато, були геть усі проти небезпечних витівок соціалізації, так само, як і проти земельних комітетів, але, боючись помсти, мовчали й не заперечували проти бешкетництва і неподобства, що усвідомлювалися: поділу худоби, хліба поміщицьких економік та інших» [12, с. 120-121].

Представники цього стану, що представляли шість північних повітів Полтавської губернії, з ініціативи УДХП 7 квітня 1918 р. провели в Києві свій з'їзд, на якому рішуче вимагали поновлення приватної власності на землю. В цілому можна погодитись із думкою майбутнього гетьмана Української Держави Павла Скоропадського: «Поява щирих селян, людей землі, людей упевнених, які не соромились ясно висловлювати свою думку стосовно всіх тих порядків, що тоді у нас існували, справила сильне враження на Київ». Відтепер «у колах Ради з'явилася ще більша розгубленість, адже їй уже не можна було казати, що весь народ санкціонує III Універсал, виявляється, що частина справжнього народу-трударя на землі зовсім не поділяє цю думку» [13, с. 136].

Після від'їзду полтавської делегації опозиційними до радикальної соціалістичної політики УЦР силами було вирішено скликати Всеукраїнський з'їзд хліборобів. На ньому мали бути обговорені проблеми розбудови «міцної культурної Української Народньої Держави», утвердження принципу власності «як основи народнього господарства» і здійснення аграрної реформи на базі «справедливого правопорядку» [15, ф. 57, оп. 2, спр. 238, арк. 1]. Та основним питанням з'їзду, який відбувся 29 квітня 1918 р., стала зміна державного устрою в Україні й проголошення нової влади на чолі з гетьманом П. Скоропадським.

Вільність дослідників погоджуються в тому, що Гетьманат 1918 року був найбільшим виявом консервативних тенденцій на Наддніпрянщині доби революції. Цікаве обґрунтування лезитимності постанови Української Держави подає В. Липинський: «З'їзд хліборобів Української землі (з Московщини чи Польщі там ні одної людини не було!) проголосив Гетьманство. Хто були ці хлібороби? – Нашадки козацько-шляхетської старшини і старого панства, отже в дану історичну хвилину політично на Україні найстарша і найбільше досвідчена верства – зросійшена і спольщена в попередній добі – така, якою її створила нація українська. До них прилучилась найбільш господарська, найрозумніша і найбільш благородна частина селянства. Побачивши за своєю спиною більшовицького дрючка, не захотіли ці чесні і розумні люди покористуватись своїм дрючком, якого дала їм на панів Центральна Рада. Хоч у з'їзді участі не брали, але йому співчували: духівництво, старе кадрове офіцерство російської армії родом з України, промислові, фінансові і торговельні круги, врешті горстка інтелігенції. Таким чином,

з'їзд хліборобів виявив 16/29 квітня 1918 р. бажання всіх найважливіших класів тодішнього громадянства Української землі» [2, с. 74].

Свою прихильність до встановлення гетьманського режиму продемонстрували представники УДХП. 30 квітня 1918 р. вони провели збори, на яких вітали переворот і висловлювали сподівання на порозуміння з Павлом Скоропадським щодо майбутньої ролі сільських господарів у розбудові національної державності. Як відмічалось у спеціальній заяві УДХП на ім'я гетьмана, «влада мусить бути сильною не тільки багнетами, але, головне, державним розумом і любов'ю усього українського народу. Ми будемо вважати таку владу державно-розумною, котра піде золотою серединою, котра, взявши приклад з великих культурних держав, буде дбати про весь нарід, не дасть запанувати в державі українській ні голоті, ні великим багатирям, а зуміє заслужити любов всіх чесних і вірних синів України» [14, с. 476-477].

Взагалі, націонал-консервативні сили сподівалися побачити у Скоропадському постать, яка була б здатна забезпечити постання міцної сконсолідованої Української держави, побудованої на кшталт європейських країн (що, в свою чергу, унеможливило б розвиток України за російським сценарієм). Дмитро Донцов, котрий примкнув до УДХП, так мотивував причини своєї співпраці з Гетьманом: «Що мене до цього спонукало? Передусім сама особа гетьмана Павла. На тлі сірої штандартности і безбарвности демо-соціалістичного провідництва, – П. Скоропадський був індивідуальністю. Дальше, він посядав прикмети, яких бракувало центрально-радянцям: мав в собі живчик владолюбства і звичку командування. Мав фаж, що найбільше тоді був потрібний для правителя України: був військовиком. Нарешті мав політичну відвагу, бо, стаючи гетьманом самостійної України, він зраджував собі всю ту, російсько-монархічну касту, до якої належав... Переходячи від моментів особистого характеру до політичних, я пристав до гетьмана тому, що хотів бачити в нім нашого Бонапарта... І там, і у нас, по упадку монархії, новий, революційний, провід допровадив країну до анархії, з якої її вивести могла тільки чиясь тверда рука» [6, с. 6-7].

Разом з тим, Гетьманат так і не спромігся належним чином забезпечити розбудову національної державності. П. Скоропадський був змушений творити державу за умов існування різнополюсного суспільства, котре мало абсолютно полярні погляди на Українську Державу 1918 р. З одного боку, українські соціалістичні партії, що репрезентували УНР доби Центральної Ради, після першої невдалої спроби знайти порозуміння з новим режимом зайняли переважно опозиційну (або ж взагалі – відверто негативну) позицію щодо участі в роботі уряду. Натомість представники проросійськи налаш-

тованих заможних кіл, які й склали кістяк гетьманської урядової адміністрації та влади на місцях, здебільшого вважали останню першим кроком до відновлення дореволюційної, «єдиної та неподільної» Росії. Як слушно вказував Я. Грицак, «для російських офіцерів, бюрократів та інтелектуалів гетьманський режим з його псевдокозацьким характером був фарсом, «чепухой». Якщо вони йшли на службу до гетьмана, то робили це виключно з прагматичних міркувань. Їх приваблювала та обставина, що гетьманська держава гарантувала певний мінімум стабільності. Вони мали намір використати Україну як базу для боротьби проти більшовицької влади на Півночі. Тільки-но з більшовизмом буде покінчено, гадали вони, потреба у цій оперетковій державі відпаде» [5, с. 128].

Після приходу до влади П. Скоропадський не використав у повному обсязі підтримку українського консервативного табору. Так, тільки Д. Донцов очолив Бюро преси й Українську телеграфну агенцію, В. Липинський став послом Української Держави в Австро-Угорщині, а М. Міхновському зроблено пропозицію обійняти посаду дорадника гетьмана. З числа українських соціалістів до складу першого кабінету міністрів увійшов тільки історик і публіцист Дмитро Дорошенко (член УПСФ), який був призначений виконуючим обов'язки міністра закордонних справ. Однак він користувався назагал мінімальним впливом у гетьманському уряді. Здебільшого всі питання, що належали до прерогативи Д. Дорошенка, вирішувалися через його заступника Олександра Палтова – довірену особу Павла Скоропадського.

Влучну характеристику гетьманові надав у своїх спогадах активний учасник національно-визвольних змагань Євген Коновалець: «На підставі моїх спостережень я прийшов до висновку, що П. Скоропадський – це людина чесна, але дуже слабовільна, українському народові та його справам дуже й дуже далека; видно було, що Гетьман завзято вчиться української мови, бо від часу першої моєї розмови з ним до чергової зробив великі поступи; майже у кожній розмові зі мною підкреслював, що кермується він лише добром України, та нарікав, що українці не хочуть його підтримати, але одночасно оточував себе людьми крайньо ворожими до всього українського і майже сліпо слухав їхніх порад і вказівок» [7, № 10, с. 111].

Подібну непослідовність Скоропадського відмічав і Антон Денікін, один з лідерів російського білого руху та головнокомандувач Добровольчої армії, наводячи зовсім протилежні (в залежності від особи співрозмовника) висловлювання гетьмана про майбутнє Української Держави [12, с. 142-143]. Така невизначеність дорого коштувала останньому: сприйнявши грамоту П. Скоропадського від 14 листопада 1918 р. про федерацію України з майбутньою не-

більшовицькою Росією як загрозу української самостійності, всі національно свідомі військові частини Гетьманату зреклися підтримки існуючого ладу.

Так само Скоропадського полишила й українська правиця. Після проголошення федеративної грамоти зазнала неуспіху спроба Є. Коновальця переконати гетьмана відкликати її. Тож у розмові Коновальця з Д. Донцовим і С. Шеметом одноставно ухвалене рішення підтримати ідею протигетьманського повстання. Донцов писав: «Я був, як казали французи, Гетьмана «partisan», не «courtisan»; сторонник, не двірський прислужник. Тому, коли федеративна грамота перекреслила мої сподіванки, наші дороги розійшлися» [6, с. 112].

Внаслідок перемоги повстання 14 грудня 1918 р. до влади в Україні прийшла Директорія УНР на чолі з Володимиром Винниченком. У проголошеній нею декларації, з одного боку, закріплено повалення Гетьманату Скоропадського, а з іншого – окреслено перспективи подальших радикальних демократичних перетворень в Україні. 20 грудня «Декларацію Директорії Української Народної Республіки» оголошено на засіданні представників Директорії та українських політичних партій. У цілому всі партії сприйняли її текст позитивно. Із зауваженнями виступили Арнольд Марголін (УПСФ) і Дмитро Донцов (УДХП). Перший, зокрема, зазначив, що, хоча декларація і не є незаперечною, соціалісти-федералісти надалі підтримуватимуть політику нової влади. Натомість Д. Донцов у своїй промові відмітив, що демократично-хліборобська партія виступатиме проти декларації і застеріг на закінчення, звертаючись до творців документу: «Ви почали революцію під жовто-блакитним прапором українським, ви провадите її тепер під червоним прапором соціалізму. Ви скінчите її під чорним прапором анархії» [6, с. 93].

Інший член УДХП Віктор Андрієвський пізніше ще відвертіше висловився стосовно «Декларації...»: «Директорія навіть після сумного досвіду Центральної Ради не може рішитися стати на правдиво демократичний шлях – об'явити повноправність усіх громадян, а натомість по старому висуває принцип привілеїв... Але були в нім і інші мотиви. Констатуючи, що чужі демократії і чуже робітництво не дуже то квапи-

лося доси помагати нашій «демократії» в її роботі, та і взагалі до України симпатій ніколи не виявляли, Директорія тим не менше зверталася до соціалістичних громадян усіх національностей і усіх напрямків із закликком допомагати їй у її роботі. Від старих п'ятих годі чекати нових пісень! Було ясно, що замість українського народу без різниці класів на державну роботу прийдуть знову соціалісти без різниці національності» [1, с. 23, 27].

Дійсно, за словами вже цитованого А. Марголіна, «невдовзі став визначатись основний тон політики Директорії. Винниченко йшов швидкими, нестримними кроками ліворуч». Не дивно, що подібні політичні дії «відштовхнули від Директорії буржуазні верстви населення, а такі становили більшість мешканців Києва. Між тим, за умов більш поміркованої та спокійної політики Директорії можна було знайти підтримку всього міського населення» [12, с. 372].

То були не пусті балачки. Шеф Управління преси та інформації УНР Осип Назарук згадував, що до нього приходили представники різних, у тому числі і заможних, станів, члени неукраїнських і несоціалістичних груп і партій з реальними пропозиціями щодо розбудови фінансово-банкових, військових, виробничих та інших галузей державного устрою республіки; окрім проектів ними також пропонувалися необхідні капіталовкладення для їх реалізації. Але голова Директорії, В. Винниченко, був проти втілення їх у життя: «Це може й добрі справи, однак те, що їх прекладають, занадто праві. Зв'язок з ними стягнув би на уряд погану опінію. Я перестерігаю Вас перед цим» [11, с. 89-90]. На тому все закінчувалося.

Військові поразки республіканської влади разом із несприятливою міжнародною кон'юктурою у 1919 році поглибили кризову ситуацію в керівних колах УНР, пов'язану з розбіжністю поглядів на побудову держави. Партії та групи, що брали участь в антигетьманському повстанні, не виявили в собі належної політичної виваженості та мудрості, щоб піднятися над своїми вузькопартійними інтересами й об'єднатися задля порятунку країни. Тож поступово на більшості українських теренів було встановлено владу Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Джерела та література:

1. Андрієвський В. З минулого. – Т.2. Від гетьмана до Директорії. – Ч.2. Директорія. – Берлін: Українське слово, 1923. – 314 с.
2. В. Липинський як ідеолог і політик. – Ужгород: [Б. в.], 1931.
3. Винниченко В. Відродження нації. В 3 т. – К.: Політвидав України, 1990. – 348 с.; 328 с.; 542 с.
4. Витанович І. Аграрна політика українських урядів років революції й визвольних змагань (1917-20) // Український історик. – 1967. – №№3-4. – С. 5-60.
5. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
6. Донцов Д. Рік 1918, Київ – Торонто: Гомін України, 1954. – 128 с.
7. Коновалець Є. Причинки до історії української революції // Київ. – 1991. – №10. – С. 105-117; №11. – С. 105-123.

8. Липинський В. Твори. – Т. 3. Україна на переломі, 1657–1659: Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-м столітті. – Філадельфія: Східноєвропейський дослідний інститут ім. В.К.Липинського, 1991. – 346+LXX с.
9. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. – Т. 2. – К.: Основи, 1994. – 573 с.
10. Малеева І. Генеза українського націоналізму // Національна ідея у формуванні громадянського суспільства та правової держави в Україні (матеріали конференції). – К.: Кон?рес українських націоналістів, 1996. – С. 81–89.
11. Назарук О. Рік на Великій Україні: Спомини з української революції. – Відень: Український прапор, 1920. – 349 с.
12. Революция на Украине по мемуарам белых. – К.: Политиздат Украины, 1990. – 436 с.
13. Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). – Київ; Філадельфія: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України: Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1995. – 493 с.
14. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України.

Д. Ф. РОЗОВИК

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО, НАРОДНОГО ТЕАТРУ, МУЗИКИ ТА КІНОМИСТЕЦТВА У 1917–1920 РР.

Розовик Дмитро Федорович – доцент кафедри української історії та етнополітики Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка, кандидат історичних наук

Органічною частиною культурного життя будь-якого народу є театральне і музично-хорове мистецтво. У середовищі українського народу воно розвивалося з давнини і його здобутки, особливо у музиці, співах, хореографії уже з часів козацько-гетьманської держави стали відомі у багатьох європейських країнах. Але відомі Валуєвський циркуляр уряду (1863 р.) та Емський акт (1876 р.) імператора Росії заборонили сценізувати українські вистави і вживати рідну мову у музиці, чим надовго затримали розвиток національного театральномузичного мистецтва. Після виходу цих законів впродовж п'ятдесяти років передові діячі науки і культури України вели настійну боротьбу за їх відміну і надання нормальних можливостей розвитку української музики та театру. Проте такі умови з'явилися лише з падінням монархії в Росії і утворенням першого національно-державного органу Центральної Ради.

Навесні 1917 р. Центральна Рада, отримавши від Тимчасового уряду право на проведення культурного будівництва, повела в цьому процесі роботу за відродження національного театрального, музичного й хореографічного мистецтва.

Серед цього комплексу завдань парламент на передній план висунув проблему створення професійного театру і вже у квітні 1917 р. заснував газету «Театральні вісті» та організаційний комітет по формуванню першого постійно діючого українського національного професійного театру. До його складу увійшли І. Мар'яненко, С. Паньківський, О. Курбас, Л. Старицька-Черняхівська, Л. Орел-Степняк, та інші відомі

митці. Очолив названий комітет В. Винниченко. На діяльність нового театру Центральна Рада виділила з власного фонду кошти й арендувала для нього приміщення Троїцького народного дому в м. Києві [1].

У травні цього ж року театральний комітет затвердив репертуар вистав для Національного професійного драматичного театру і його творчий колектив у складі 31 чол. До трупи увійшли М. Садовський, О. Курбас, І. Мар'яненко, П. Саксаганський та інші відомі майстри сцени. Відкриття театру відбулося 16 вересня 1917 р. виставою В. Винниченка «Пригвожджені» [2].

Робота по формуванню професійних і народних театрів значно прискорилася з утворенням уряду, Генерального Секретаріату освіти і у його структурі Департаменту мистецтва з театральним відділом.

Восени 1917 р. названі державні структури надали фінансову допомогу й провели значну практичну роботу по організації українських театрів або сценізації діючими театрами українських вистав у Чернігові, Полтаві, Миколаєві, Херсоні, Вінниці, Одесі та інших містах. Нещодавно створений «Молодий театр» Л. Курбаса для налагодження своєї діяльності отримав від уряду 210 тис. крб. допомоги. По декілька десятків карбованців на сценізацію вистав українських драматургів надіслав Генеральний Секретаріат групі губернським і повітовим театрам [3].

Поряд з організацією професійних театрів для дорослих, театральний відділ Департаменту мистецтва видав розпорядження про формування професійних театрів для дітей і молоді. На виконання цього наказу такі театри відкри-